

Asia: VN/4305/2022

Lausuntopyyntö maalittamisen rikosoikeudellista sääntelyä koskevasta arviomuistiosta

Yleistä

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

-

Maalittamisen määritelmä

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Maalittaminen on laaja käsite eikä sillä ole virallista määritelmää. Arviomuistion mukaan ehdotetun rangaistussäännöksen lähtökohtana on ollut määritelmä, joka käsittää maalittamisen olennaisimmat piirteet. Maalittamisella ymmärretään verkkoympäristössä tapahtuvaa tiettyyn henkilöön kohdistuvaa järjestelmällistä häirintää. Nähdäkseni tällaista toimintaa voidaan luonnehtia joukkoistetuksi häirinnäksi tai sellaisen tavoitteluksi. Toiminnalle on olennaista joukkovoiman hyödyntäminen. Ilman kyseistä piirrettä menettelyn rangaistavuus jäisi muistiossa omaksutun määritelmän perusteella nykyisten kriminalisointien varaan.

Selvää on, että kyseinen suppeahko määritelmä helpottaa kriminalisoinnin tarkkarajaisuusvaatimuksen täyttämistä. Haittapuolena on, että kriminalisointia koskevan harkinnan ulkopuolelle siirretään suoralta kädeltä teot, joita voitaisiin perustellusti pitää maalittamisena. Esimerkiksi kun henkilö verkkoympäristön ulkopuolella toimii systemaattisesti tavalla, joka muistuttaa kohdehenkilön vainoamista, mutta ei kuitenkaan täytä ehdotetussa rangaistussäännöksessä määriteltyjä tekotapoja. Vaikka tämänkaltaisessa toiminnassa tietoverkon joukkovoimaa ei hyödynnettäisikään järjestelmällisen häirinnän aikaansaamiseksi, toimintaa voitaisiin pitää maalittamisena. Vastaavasti maalittamista voisi olla se, että useat henkilöt kokonaan toisistaan tietämättä lähettävät kohdehenkilölle satoja uhkaavia, loukkaavia tai häiritseviä sähköposteja, vaikka toiminnalla ei olisikaan suoranaista liityntää tietoverkossa tapahtuvaan kirjoitteluun. Niin ikään toistuvien häirintätarkoituksessa tehtyjen tutkintapyyntöjen, kanteluiden, selvitys- ja tietopyyntöjen, kyselyiden, kommenttipyyntöjen ja vastausten vaatiminen voisi olla maalittamista, vaikka kyse ei olisikaan ehdotetussa säännöksessä kuvautuista teoista. Tällaisen lähinnä oikeuden väärinkäytöksi luonnehdittavan toiminnan rangaistavuus jäisi siten arvioitavaksi nykyisten rangaistussäännösten valossa. Toisaalta kattavia tietoja ei liene siitä, missä määrin

puheena olevaa shikaaninomaista toimintaa esiintyy ja missä määrin se jää nykyisten rangaistussäännösten soveltamispiirin ulkopuolelle. Näin ollen tässä yhteydessä ei voida ottaa tarkemmin kantaa siihen, tulisiko maalittamisen erilliskriminalisointi laajentaa koskemaan myös puheena olevaa toimintaa ja olisiko se mahdollista rangaistavaksi säätämistä koskevat yleiset edellytykset huomioon ottaen. Toisaalta on todettava, että shikaaninomainen asiointi häiritsee viranomaisten toimintaa ja sitoo niiden resursseja haitaten siten todellisessa oikeussuojan tarpeessa olevien henkilöiden asioiden käsittelystä.

Muistiossa omaksutuista lähtökohdista seuraa, että erilliskriminalisointi laajentaa vain vähäisessä määrin rangaistavuuden alaa nykyiseen tilanteeseen verrattuna. Keskeisemmät laajennukset koskisivat järjestelmällisen häirinnän alulle panemista (s. 81, 122-123) sekä järjestelmällisen häirinnän alulle panemisen ja siihen osallistumisen muotoja eli varsinaisia maalittamistekoja (s. 79, 126).

Rikoslain yllytystä koskeva säännös (RL 5:5) soveltuu huonosti maalittamiseen, kun tavoitteena on ehkäistä tekijän tavoittelemaa järjestelmällistä häirintää. Ehdotetun säännöksen mukaan alullepaneminen voisi olla yllytystä lievempää eikä myöskään edellyttäisi, että tekijän tavoittelema järjestelmällinen häirintä toteutuisi. Myöskään syy-yhteyttä käynnistäjän ja maalittamiseen osallistuvan toiminnan välillä ei tarvitsisi olla. Nykyisten säännösten mukaan yllytys edellyttää tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta, että teko, johon yllytetään, toteutuu tai että ainakin sen yritys toteutuu. Muistio toteaaakin (s.81), että sinällään on mahdollista, että käynnistäjän tarkoitus ei toteutuisi muiden jättäessä osallistumatta hänen käynnistämäänsä maalittamiseen. Tällainen jossakin määrin sattumanvarainen seuraus ei kuitenkaan vaikuttaisi eikä sen pitäisikään vaikuttaa maalittamisen käynnistämiseen pyrkieneen henkilön rikosoikeudelliseen vastuuseen, kun huomioon otetaan kyseisen henkilön oma jo tapahtunut menettely ja sen paheksuttavuus. Epäselväksi kuitenkin jää, minkälaisesta viestinnästä järjestelmällisessä häirinnässä tarkkaan ottaen olisi kyse. (Ks. jäljempänä maalittamisen tunnusmerkit.)

Tarve säätää maalittaminen rangaistavaksi ja rangaistavaksi säätämisen edellytykset

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Arviomuistion mukaan ja siinä tarkemmin esiintuotujen seikkojen perusteella maalittamisen rikosoikeudellisen sääntelyn täydentämiselle on löydettävissä painavaa yhteiskunnallista tarvetta ja hyväksyttäviä perusteita. Mainittuun johtopäätöksen ei ole huomauttamista huolimatta siitä, että erityiskriminalisointi laajentaa melko vähäisessä määrin rangaistavan maalittamisen alaa verrattuna siihen, mitä jo nykyisten säännösten mukaan voidaan pitää rangaistavana. Tämä johtuu siitä, että maalittamiseen soveltuu runsaasti erilaisia kriminalisointeja ja toisaalta maalittamisen suppeahkosta määritelmästä.

Huomioon ottaen maalittamisen haitallisuus ja vaarallisuus yhteiskunnan ja yksilön kannalta sen erilliskriminalisoinnille on olemassa painavaa yhteiskunnallista tarvetta. Erilliskriminalisoinnilla korostetaan toiminnan moitittavuutta ja sillä voidaan ainakin teoriassa olettaa olevan erityis- ja yleisestävää vaikutusta. Tekijän maalittamistekojen pidäkkeenä voi toimia tietoisuus siitä, että menettely on rangaistavaa, vaikka mitään parjaukseen tai ”someraivoa” siitä ei aiheutuisikaan.

Maalittamisen tunnusmerkistö

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Ehdotetun rangaistussäännöksen mukaan maalittaminen kohdistuisi tiettyyn henkilöön tämän työtehtävien tai yhteiskunnallisten tehtävien vuoksi. On tärkeää, että rangaistussäännöksen suojelukohteena oleva henkilöpiiri on riittävän laajaa, mikä vaikuttaisikin toteutuvan säännöksen sanamuodon ja muistion perustelulausumat huomioon ottaen.

Säännöksessä jätetään avoimeksi järjestelmällisen häirinnän tarkempi määrittelyminen. Epäselväksi jää, mitä järjestelmällinen häirintä tarkkaan ottaen pitää sisällään ja millaisesta viestinnästä voi olla kyse. Muistiossa viitataan viestien suureen määrään ja niiden loukkaavuuteen. Selvää on, että säännöksessä määritellyt käynnistäjän ja osallisen maalittamisteot ovat samalla myös tekoja, jotka kuuluvat häirintäkäsitemin piiriin. Epäselväksi kuitenkin jää, millaisia tekoja järjestelmällinen häirintä kaiken kaikkiaan voi kattaa. Häiritsevinä pidettävät viestit voivat olla rangaistavia monen eri lainsäännöksen perusteella. Kysymys on myös siitä, voiko myös pelkästään lainvastainen viestintä olla säännöksessä tarkoitettua häirintää, vaikka se nykyisten säännösten mukaan ei olisikaan rangaistavaa. Ehdotetun rangaistussäännöksen tunnusmerkistö ei edellytä järjestelmällisen häirinnän syntymistä. Kysymys järjestelmällisen häirinnän merkitysisällöstä on kuitenkin olennainen sisällöltään lainvastaisen viestin poistamista ja hävittämistä koskevan menettämiskaavan kannalta, mikäli järjestelmällistä häirintää on syntynyt. Sananvapauslain 22 §: 3 momentin mukaan tuomioistuin voi määrätä sisällöltään lainvastaiseksi todetun verkkoviestin poistettavaksi yleisön saatavilta ja hävitettäväksi. Menettämiskaavasta esitettäessä ja menettämiskaavasta tuomittaessa olisi siis tiedettävä, millaisia viestejä on pidettävä säännöksen tarkoittamin tavoin häiritsevinä eli lainvastaisina. Vasta tämän jälkeen voidaan arvioida, perustuuko niiden häiritsevyys viestien sisältöön ja voidaanko niitä vaatia poistettavaksi ja hävitettäväksi sananvapauslain 22 §:n 3 momentin nojalla. Viestien sisällöllinen lainvastaisuus voidaan perustaa muihinkin säännöksiin kuin ehdotettuun rangaistussäännökseen. Prosessuaalisesti olisi kuitenkin yksinkertaisinta, jos poistamis- ja hävittämiskaava voitaisiin perustaa maalittamiseen syyttäjän rangaistuskäytännön liitännäiskaavaksi. Näin on etenkin silloin, jos häirinnän piiriin on tarkoitettu kuulua muunkinlaista viestintää, kuin mitä nykyisen säännösten mukaan on pidettävä sisällöltään lainvastaisena viestintänä.

Maalittaminen edellyttäisi, että maalittamisteot tehtäisiin yleisesti käytettävissä olevassa tietoverkossa. Muistiossa todetaan (s.121), että ”myös yleisesti käytettävä sähköpostipalvelu ja sitä vastaavat viestintäpalvelut, joissa viestit eivät automaattisesti mene kaikille palvelun käyttäjille, voisivat tietyin edellytyksin olla tässä yhteydessä tarkoitettuja yleisesti käytettäviä sähköisiä tietoverkkoja. Koska momentin 1 kohdassa tarkoitettujen maalittamisten käynnistäjän tarkoituksena olisi saada aikaan järjestelmällinen häirintä, jolle on ominaista osallistujien lukuisuus ja viestien suuri lukumäärä, edellyttäisiin kuitenkin esimerkiksi sähköpostin käyttötilanteessa laajalle vastaanottajajoukkoille nimenomaan maalittamisten käynnistämistarkoituksessa lähetettyjä kohdennettuja viestejä.” Jonkin verran epäselväksi jää, mitä edellytyksiä yleisesti käytettäviltä sähköpostipalveluilta asetetaan, jotta ne olisivat säännöksessä tarkoitettuja yleisesti käytettäviä sähköisiä tietoverkkoja. Onko riittävää jo se, että häirintään tähtäviä tai siihen suoraan viestittäviä viestejä lähetetään suurelle määrälle sähköpostin käyttäjiä?

Ehdotetussa kriminalisoinnissa maalittamisen alullepanijalta edellytetään tarkoitustahallisuutta suhteessa järjestelmällisen häirinnän aikaansaamiseen. Tarkoitustahallisuuden toteennäyttäminen ei

välttämättä tarvitse olla niin suuri ongelma kuin saattaisi olettaa. Myös muistiossa on lähdetty siitä, että rangaistavaksi säätämisen arvioinnin kannalta merkityksellisiä näyttöongelmia ei lähtökohtaisesti liittyisi sen osoittamiseen, että maalittamisen käynnistäjän tarkoituksena on ollut saada aikaan henkilöön kohdistuva järjestelmällinen häirintä (s. 86). Muistiossa esitetyn lisäksi voidaan todeta, että esimerkiksi halventavien viestien levittäminen useilla alustoilla ja useilla eri kielillä voi olla osoitus tarkoitustahallisuudesta.

Edellä sanotusta huolimatta esitän kuitenkin harkittavaksi, onko kyseinen korotettu tahallisuusvaatimus tarpeen. Jos tahallisuusvaatimusta alennetaan todennäköisyystahallisuudeksi, riittäisi seuraukseksi abstrakti vaara järjestelmällisen häirinnän aiheutumisesta. Tekijän tulee siten käsittää ja pitää varsin todennäköisenä, että hänen maalittamistekonsa on omiaan aiheuttamaan järjestelmällistä häirintää. Tahallisuusvaatimuksen alentaminen helpottaisi tahallisuuteen joka tapauksessa liittyviä näyttöongelmia

Maalittamisen rangaistusasteikko

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Kuten muistiossakin todetaan (s. 92) maalittamisen rangaistusarvoa ei voida lähtökohtaisesti pitää vähäisenä. Lisäksi muistion lähtökohtana on, että maalittamiseen liittyvät nykyisin rangaistaviksi säädetty ja törkeiksi kvalifioidut teot eivät useinkaan sisältyisi maalittamiseen, vaan ne tulisivat rangaistaviksi erikseen. Tämän sekä muiden muistiossa esitettyjen seikkojen perusteella yhden vuoden enimmäisrangaistusta voidaan pitää perusteltuna. Käytännössä vuoden mittaisella enimmäisrangaistuksella ei ole kovin suurta merkitystä, koska maalittamiseen tavanomaisesti liittyvistä teoista vain harvoin tuomitaan vankeusrangaistuksia. Nähdäkseni yhden vuoden vankeusrangaistus on riittävä osoittamaan teon moitittavuutta.

Maalittamisen yritys

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Tältä osin minulla ei ole huomauttamista.

Syyteoikeusjärjestelyt

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Maalittamisen säätäminen virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi vaikuttaa asianomistajan asemaan.

Tapauksissa, joissa on ollut maalittamisen piirteitä, valtakunnansyyttäjä on määrännyt esitutkinnan toimitettavaksi/esitutkinnan toimitettavaksi ja myöhemmin syytteen nostettavaksi erittäin tärkeän yleisen edun perusteella niidenkin asianomistajien osalta, jotka eivät ole vaatineet rangaistusta. Tämä on kuitenkin ollut harkinnanvaraista. Harkinta on mahdollistanut punninnan erittäin tärkeän yleisen edun ja yksityisen edun välillä. Asianomistajia on kuultu esitutkinnassa. Syytemääräyksen antamisesta on voitu luopua, niiden asianomistajien osalta, jotka esitutkinnassa esiintuomiinsa seikkoihin vedoten eivät ole halunneet vaatia rangaistusta ja tulla kuulluksi oikeudessa. Rangaistusvaatimuksen esittäneiden asianomistajien osalta valtakunnansyyttäjän syytemääräystä ei luonnollisestikaan ole tarvittu.

Mikäli maalittamisrikos säädettäisiin virallisen syytteen alaiseksi, lainsäätäjä olisi jo tällä tehnyt punninnan erittäin tärkeän ja yksityisen edun välillä. Tämä tarkoittaisi sitä, että syyte koskisi kaikkia asianomistajia. Lisäksi nekin maalittamisen kohteeksi joutuneet asianomistajat, jotka eivät ole halunneet vaatia rangaistusta ja tulla kuulluksi oikeudessa, jouduttaisiin todennäköisesti kuulemaan oikeudessa todistajina.

Maalittaminen olisi tyypillinen sananvapauserikos. Sananvapauserikosten syyteoikeusjärjestelyt vaatisivat kuitenkin kaiken kaikkiaan kokonaisvaltaista tarkastelua. Sananvapauslain 24 §:n 1 momentin mukaan valtakunnansyyttäjä päättää syytteen nostamisesta julkaistun viestin sisältöön perustuvasta virallisen syytteen alaisesta rikoksesta sekä tällaiseen rikokseen liittyvästä päätoimittajarikkomuksesta. Sananvapaus on luonteeltaan poliittinen perusoikeus. Kyseinen säännös on kuitenkin sanamuodoltaan väljä ja säätää valtakunnansyyttäjän yksinomaisen syyteharkintavallan piiriin sellaisiakin rikostyyppisiä, joiden liittymäkohta perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa suojatun sananvapauden käyttöön on hyvin etäinen. Valtakunnansyyttäjän syytemonopolin piiriin tulisi kuulua vain sellaiset rikostyypit, joissa tyypillisesti kyse on demokraattisten perusoikeuksien käytöstä ja joiden syyteharkinta edellyttää perusoikeuspunnintaa. Tietyt julkaistun viestin sisältöön perustuvat rikokset on perusteltua säätää virallisen syytteen alaiseksi, mutta niiden ei välttämättä tarvitse kuulua valtakunnansyyttäjän yksinomaisen syyteharkintavallan piiriin.

Salaiset pakkokeinot ja salaiset tiedonhankintakeinot

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Muistiossa ehdotettuun säännösmuutokseen ja sen perusteluihin ei ole huomauttamista.

Ehdotusten vaikutukset

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Maalittamisen säätäminen virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi lisää poliisin, aluesyyttäjien sekä valtakunnansyyttäjän toimiston työmäärää.

Esitutkintalain 3 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan, jos syyttäjä saa nostaa syytteen rikoksesta ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta (asianomistajarikos), esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava. Mainitun pykälän kolme momentin mukaan, jos syyttäjä saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, esitutkinta on syyttäjän pyynnöstä toimitettava.

Rikoslain 24 luvun 12 §:n 2 momentin mukaan syyttäjä ei saa nostaa syytettä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, törkeästä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, kunnianloukkauksesta eikä törkeästä kunnianloukkauksesta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi. Valtakunnansyyttäjä voi kuitenkin antaa määräyksen syytteen nostamisesta, jos rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista.

Nykytilanteessa poliisin tutkittavaksi on todennäköisesti tullut joukkotiedotusvälineitä käyttäen tapahtuneita rikosepäilyjä, joissa asianomistajia ei ole vaatinut rangaistusta, mutta joissa on ilmennyt maalittamisen piirteitä. Tällaiset tapaukset tulisi saattaa valtakunnansyyttäjän tietoon, jotta hän voisi harkita, määrääkö hän esitutinnan toimitettavaksi erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Todennäköistä on, että poliisi ei ole kaikissa tapauksissa saattanut kysymystä valtakunnansyyttäjän harkittavaksi vaan lopettanut tutkinnan. Koska maalittaminen olisi virallisen syytteen alainen, tutkinta olisi aloitettava esitutkintakynnyksen ylittyessä. Tämä merkitsee sitä, että tutkittavien juttujen määrä lisääntyy. Tutkintaan tulevien juttujen määrä riippuu luonnollisestikin siitä, kuinka paljonko maalittamista tulee poliisin tietoon.

Esitutkintojen kasvu, lisää sekä valtakunnansyyttäjän että aluesyyttäjien työmäärää. Aluesyyttäjät joutuvat perehtymään kyseessä olevaan rikosasiaan ja ajamaan syytettä valtakunnansyyttäjän syytemääräyksellä. Täsmällistä tietoa ei kuitenkaan ole siitä, kuinka paljon tapauksia on jäänyt valtakunnansyyttäjän syyteharkintavallan ulkopuolelle ja missä määrin esitutkinnan juuri tästä syystä tulisivat lisääntymään. Työmäärän kasvu johtuu myös siitä, että maalittaminen ei ole rikostyyppinä yksinkertainen vaan suhteellinen työläs sekä esitutkinnassa että syyteharkinnassa. Tätä selittää se, että rangaistavuuden ala jossain määrin laajenee ja epäiltyjen ja asianomistajien sekä viestien lukumäärä jutussa voi olla varsin suuri.

Myös poistamis- ja menettämiskaatumuksen yksilöiminen aiheuttaa lisätyötä, koska menettämiskaatimus tulisi kohdentaa kaikkiin viesteihin, jotka voidaan tulkita osaksi järjestelmällistä häirintää. (Ks. edellä kohta maalittamisen tunnusmerkistö).

Täsmällisinä henkilötunteina työmäärän kasvua on kuitenkin vaikea arvioida. Selvää kuitenkin on, että työmäärä lisääntyy ja syyttäjälaitoksen resurssien riittävyys tulee turvata

Muut asiat

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

-

Rappe Jukka
Syyttäjälaitos

Mantila Anu
Syyttäjälaitos